MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

BIRO ZA RAZVOJ OBRAZOVANJA

Nastavni program

Građansko obrazovanje

za VIII razred

Skoplje, 2025. godina

OSNOVNI PODACI O NASTAVNOM PROGRAMU

Nastavni predmet	***Građansko obrazovanje***
Vrsta/kategorija nastavnog predmeta	Obavezni
Razred	VIII (osmi)
Teme/područja u nastavnom programu	• **Ljudska prava i prava djeteta** • **Društvo, država, građani**
Broj časova	1 sat nedjeljno / 36 sata godišnje
Oprema i sredstva	• Digitalni pametni uređaji • Udžbenik • Enciklopedije • Hamer papir, flipčart, markeri, papir za crtanje, bojice, makaze, ljepilo, traka, računar, LCD projektor • Časopisi, novine, internet portali, društvene mreže • Audiovizuelni snimljeni sadržaj, aplikacije (primjereno uzrastu)
Normativ nastavnog kadra	Nastavu predmeta Građansko obrazovanje u osmom razredu mogu izvoditi: • diplomirani profesor historije, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 stečenih kredita prema ECTS-u ili završen VII/1 nivo • diplomirani historičar, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 stečenih kredita prema ECTS-u ili završen VII/1 nivo • diplomirani historičar-arhivar, sa pedagoško-psihološkom i metodološkom obukom stečenom na akreditovanim visokoškolskim ustanovama, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 stečenih kredita prema ECTS-u ili završen VII/1 nivo • diplomirani profesor historije sa arheologijom - nastavnički smjer, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 stečenih kredita prema ECTS-u ili završen VII/1 nivo • diplomirani profesor sociologije, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240

	stečenih kredita prema ECTS-u ili završen VII/1 stepen • diplomirani sociolog, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 kredita stečeno prema ECTS-u ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor filozofije, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 kredita stečenih prema ECTS-u ili završen VII/1 stepen • diplomirani filozof, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 kredita stečenih prema ECTS-u ili završen VII/1 stepen • diplomirani profesor filozofije i građanskog obrazovanja, kvalifikacijski nivo VI A prema Makedonskom kvalifikacijskom okviru i najmanje 240 kredita stečenih prema ECTS-u ili završen VII/1 stepen

POVEZANOST SA NACIONALNIM STANDARDIMA

Rezultati učenja navedeni u nastavnom planu i programu vode do sticanja sljedećih kompetencija obuhvaćenih područjem **Društva i demokratske kulture** Nacionalnog standarda:

	Učenik/učenica zna i/ili umije:
VI-A.1	objasniti kako društveni faktori utiču na pojedinca i okolinu i uzeti ih u obzir prilikom formiranja mišljenja i donošenja odluka;
VI-A.2	analizirati vlastito ponašanje radi poboljšanja, postavljajući realne i ostvarive ciljeve za aktivno učešće u zajednici;
VI-A.3	formulisati i argumentirati vlastite stavove, slušati i analizirati stavove drugih i tretirati ih s poštovanjem, čak i kada se ne slaže;
VI-A.4	kritički promišljati o različitim ličnim i društvenim vrijednostima i ponašanjima u različitim kontekstima (posebno u etički osjetljivim situacijama), poštovati društveno prihvaćene norme i vrijednosti, ali i osporavati ih kada smatra da je to potrebno;
VI-A. 5	razumjeti razlike među ljudima na bilo kojoj osnovi (spol i etnička pripadnost, dob, sposobnosti, društveni status itd.);
VI-A. 6	prepoznati prisustvo stereotipa i predrasuda kod sebe i kod drugih i suprotstaviti se diskriminaciji;
VI-A.7	prepoznati manifestacije verbalnog i fizičkog nasilja u vlastitom okruženju, uočiti posljedice nasilja i suprotstaviti mu se;
VI-A.8	uočiti šta povezuje, a šta razdvaja ljude u zajednici, pronaći načine da doprinese napretku zajednice, uzimajući u obzir potrebe i interese svih;
VI-A.9	da prepozna ranjive grupe u društvu, da učestvuje u humanitarnim i volonterskim akcijama i da ih podržava;
VI-A.10	da zaštiti sebe i druge u kriznim situacijama i tokom elementarnih nepogoda;

VI-A.12	kritički analizirati i raspravljati o vrijednostima civilnog društva, različitim ulogama i ponašanjima građana i vlastitoj ulozi u njemu;
VI-A.13	analizirati koncept ljudskih prava i prava djeteta, identificirati slučajeve kršenja prava i poduzeti mjere kako bi se osiguralo njihovo neselektivno poštovanje;
VI-A.14	analizirati i raspravljati o odgovornostima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti u vladavini prava i ulozi države u zaštiti ljudskih prava;
VI-A.15	identificirati situacije u kojima građani mogu utjecati na život u zajednici i angažirati se u poboljšanju stanja;
VI-A.16	prepoznati situacije zloupotrebe moći, objasniti štetan utjecaj korupcije na pojedinca, grupu i društvo i suprotstaviti se takvim pojavama u okolišu;
VI-A.17	analizirati utjecaj pisanih, elektronskih i društvenih medija na javno mnijenje i odabrati pouzdane izvore informacija na kojima će temeljiti vlastite stavove;
VI-A.18	kritički analizirati prijetnje od neuravnoteženog razvoja po okoliš i aktivno doprinijeti njegovoj zaštiti i unapređenju;
VI-A.19	objasniti važnost demokratskih procesa u društvu i primijeniti principe demokratskog učešća unutar škole;
VI-A.20	objasniti ulogu međunarodnih organizacija i saveza u modernom društvu i analizirati vrijednosti i koristi evropskih integracija;
VI-A.21	razlikovati značenje pojmova: nacija, narod, etnička zajednica, građani i pojedinci; fenomena: etnička pripadnost i nacionalnost, patriotizam i nacionalizam, većina i manjina; kao i pojmova: teritorija, regija, država, društvo, vlada itd. i koristiti ih na odgovarajući način u različitim kontekstima na koje se odnose;
	Učenik/učenica razumije i prihvata da:
VI-B1	ne smije diskriminirati na osnovu razlika među ljudima (spol i etnička pripadnost, dob, sposobnosti, društveni status itd.);
VI-B.2	svi ljudi, uključujući i djecu, imaju pravo izraziti svoja mišljenja i stavove i učestvovati u donošenju odluka koje se odnose na njihove potrebe i interese;
VI-B.3	ljudska prava su univerzalna, a granice prava svake osobe su prava i slobode drugih;
VI-B.4	neselektivno poštovanje ljudskih prava i sloboda ključno je za dobrobit pojedinaca i društva u cjelini;
VI-B.5	jednakost, pravičnost i društvena kohezija neophodni su za uspješno funkcioniranje zajednice;
VI-B.6	lični angažman i saradnja s drugima neophodni su za postizanje zajedničkog javnog interesa;

VI-B.7	svaki građanin dužan je da se odgovorno ponaša prema sugrađanima, zajednici i društvu u cjelini, stalno uzimajući u obzir posljedice svojih postupaka na druge i okoliš;
VI-B.8	svaki građanin dužan je da poštuje zakone, pravila i propise koji regulišu ponašanje ljudi i funkcioniranje institucija;
VI-B.9	svaki građanin treba da preuzme odgovornost za promjene u prirodi uzrokovane ljudskim aktivnostima;
VI-B.12	naša zemlja je multikulturalno/multietničko društvo u kojem žive pripadnici različitih kultura/etničkih grupa i svaki građanin je odgovoran za doprinos interkulturalnoj razmjeni i poštovanju ljudskih prava u interesu zajedničkog života u integriranom, etnički kohezivnom društvu;
VI-B. 13	nacionalni identitet, koji proizlazi iz pripadnosti državi Republici Sjevernoj Makedoniji, važna je komponenta identiteta svih građana države.

Nastavni plan i program također uključuje relevantne kompetencije iz sljedećih transverzalnih područja Nacionalnih standarda::

Jezička pismenost, digitalna pismenost, lični i socijalnii razvoj, tehnologija, inženjerstvo i poduzetništvo, te umjetničko izražavanje i kultura

	Učenik/učenica zna i/ili umije:
I-A.2	poznavaje i koristi različite oblike pisanog izražavanja: književnih (pjesma, kratka priča, prezentacija/govor, književni esej, dnevnik itd.) i neknjiževnih (tematski esej, izvještaj, zahtjev, najava, oglas itd.);
I-A.3	vodit kritički i konstruktivni dijalog, izražava svoje stavove na argumentiran način;
I-A.5	da priprema i održi govor s različitim sadržajem i u različite svrhe, uzimajući u obzir publiku (dob i etničku/kulturnu raznolikost);
I-A.8	razumije sadržaje audio poruke: sposobnost odvajanja, analiziranja, procjenjivanja/vrednovanja i sažimanja informacija iz poruka i izražavanja istih (pismeno i usmeno) vlastitim riječima;
I-A.9	razumije sadržaje pisanog teksta: sposobnost odvajanja, analiziranja, procjenjivanja/vrednovanja i sažimanja informacija iz teksta i izražavanja istih (pismeno i usmeno) vlastitim riječima;
I-A.10	razumije vizualno predstavljene sadržaje (dijagrami, tabele i grafikoni, ilustracije, animacije itd.), sposobnost odvajanja, analiziranja, procjenjivanja/vrednovanja i sažimanja vizualno predstavljenog sadržaja i njegovog objašnjavanja (pismeno i usmeno);
I-A.12	koristi informacije iz različitih izvora i medija i pristupi im kritički, uzimajući u obzir izvor, kontekst, svrhu i pouzdanost predstavljenih informacija.
III-A.5	preporuči/primijeni skalu u različitim kontekstima svakodnevnog života,
IV-A.9	da komunicira s drugima u multikulturalnom digitalnom prostoru, poštuje različite učesnike i slijedi pravne, kulturne i etičke norme u

	ponašanju u digitalnom prostoru;
IV-A.10	vodi računa o svom digitalnom identitetu, sigurnosti i ugledu te poštovati politike privatnosti;
IV-A.12	da istraži mogućnosti korištenja različitih modela i simulacija, kombinirajući statičke i dinamičke prikaze, zvuk, tekst i slike za modificiranje ili stvaranje jednostavnih kreativnih multimedijalnih proizvoda sa specifičnom svrhom i za određenu publiku;
IV-A.13	da definira kriterije za kvalitet digitalnih proizvoda i rješenja, uključujući inovativnost i korisnost;
V-A.3	da identificira različite komponente vlastitog identiteta koji se gradi na osnovu pripadnosti različitim društvenim grupama (na primjer: spol, etnički i nacionalni identitet) i različitih uloga koje neko ima u životu (na primjer: student, sin/kćerka);
V-A.4	da procijeni vlastite sposobnosti i postignuća (uključujući snage i slabosti) i na osnovu toga odrediti prioritete koji će omogućiti vlastiti razvoj i napredak;
V-A.5	da prepozna emocija kod sebe i kod drugih, uoči posljedice vlastitih emocionalnih reakcija u različitim situacijama i korištenje odgovarajućih strategija za suočavanje s emocijama;
V-A.6	koristiti vlastita iskustva za olakšavanje učenja i prilagođavanje vlastitog ponašanja u budućnosti;
V-A.7	organizuje vlastito vrijeme na način koji će omogućiti efikasno i efektivno postizanje postavljenih ciljeva i zadovoljavanje vlastitih potreba;
V-A.8	da predviđa posljedice vlastitih i tuđih postupaka za sebe i za druge;
V-A.9	da primjeni etičke principe, cijeni ispravno i pogrešno u svojim i tuđim postupcima te ispoljavanje vrlinskih karakternih osobina (kao što su: iskrenost, pravednost, poštovanje, strpljenje, brižnost, pristojnost, zahvalnost, odlučnost, hrabrost i samodisciplina);
V-A.10	da samostalno djeluje, uz punu svijest o tome od koga, kada i kako tražiti pomoć;
V-A.11	da komunicira s drugima i predstaviti se na odgovarajući način u datoj situaciji;
V-A.12	da se uspješno suoči sa društvenim pritiscima;
V-A.13	da komunicira s drugima i da se predstavlja na način primjeren situaciji;
V-A.14	da aktivno sluša i primjereno reagira, pokazujući empatiju i razumijevanje za druge, te da vlastite brige i potrebe izražava na konstruktivan način;
V-A.15	da sarađuje s drugima u ostvarivanju zajedničkih ciljeva, dijeleći svoja gledišta i potrebe s drugima i uzimajući u obzir gledišta i potrebe

	drugih;
V-A.16	da prepoznaje probleme u odnosima s drugima i konstruktivno pristupa rješavanju konflikata, poštujući prava, potrebe i interese svih uključenih strana;
V-A.17	da traži povratnu informaciju i podršku za sebe, ali i da pruža konstruktivnu povratnu informaciju i podršku drugima;
V-A.18	da istražuje postavljajući relevantna pitanja kako bi otkrio probleme, analizirao i vrednovao informacije i prijedloge te provjeravao pretpostavke;
V-A.19	da daje prijedloge, razmatra različite mogućnosti i predviđa posljedice kako bi izvodio zaključke i donosio racionalne odluke;
V-A.20	da kritički analizira informacije i dokaze prema relevantnim kriterijima;
V-A.21	da analizira, procjenjuje i unapređuje vlastito učenje.
VII-A.9	aktivno da učestvuje u timskom radu prema prethodno usvojenim pravilima i uz dosljedno poštovanje uloge i doprinosa svih članova tima;
VIII-A.3	da izražava vlastite ideje, iskustva i emocije koristeći umjetničke ili druge oblike kreativnog izražavanja (individualne ili kolektivne);
VIII-A.5	da pokazuje poznavanje vlastite kulture i različitih načina njenog izražavanja kroz književnost i likovnu umjetnost, muziku i ples, građevine i druge kulturne proizvode;
VIII-A.6	da identifikuje razlike i sličnosti između vlastite kulture i drugih kultura u svom užem i širem okruženju te da analizira njihovu povezanost i međuzavisnost;
VIII-A.7	da prepoznaje i objašnjava kako se kulturna obilježja mijenjaju tokom vremena i u različitim kontekstima;
VIII-A.8	da prepoznaje značaj te objašnjava prednosti i izazove globalizacije i povezanosti lokalnih pitanja s globalnim kretanjima;
VIII-A.9	da prepozna i objasni kako je kultura kojoj pripada (uključujući tradiciju i religiju) utjecala na formiranje njegovog/njenog identiteta i pogleda na svijet;
VIII-A.10	da identifikuje i preispituje stereotipe i predrasude prema pripadnicima drugih kulturnih grupa koji se ispoljavaju u njegovom/njenom okruženju;
VIII-A.12	da tumači svijet ne samo iz perspektive pripadnika vlastite kulture nego i kroz perspektivu drugih kultura.
	Učenik/učenica razumije i prihvata da:

I-B.4	sadržaj i način izražavanja vlastitog mišljenja mogu doprinijeti održavanju i unapređenju komunikacije, ali i izazvati nesporazume i konflikte;
III-B.5	radoznalost i inovativnost ključni su za razvoj naučno-istraživačkog mišljenja;
III-B.9	treba razumjeti prednosti, ograničenja i rizike naučnih teorija i njihove primjene te pokazivati razvijen odnos prema donošenju ispravnih odluka i izgradnji vrijednosti, uključujući i moralni aspekt pri rješavanju problema;
IV-B.3	potencijali IKT-a će se povećavati i treba ih pratiti i koristiti, ali i imati kritički odnos prema vjerodostojnosti, pouzdanosti i utjecaju podataka i informacija dostupnih putem digitalnih uređaja;
IV-B.4	u digitalnom prostoru važno je osigurati zaštitu identiteta, privatnosti i emocionalne sigurnosti, ne koristiti govor mržnje i cyber nasilje te poštovati pravila i norme komunikacije u digitalnim zajednicama;
IV-B.5	informacije dostupne u digitalnom prostoru treba koristiti etički, u skladu s definiranim pravilima i za dobrobit ljudi;
V-B.2	spoznaja vlastitog identiteta doprinosi jačanju samopouzdanja i razvoju ličnosti;
V-B.3	vlastita postignuća i dobrobit u najvećoj mjeri zavise od truda koji sam/sama ulaže i od rezultata koje sam/sama postiže;
V-B.4	svaki postupak koji preduzima ima posljedice po njega/nju i/ili njegovu/njenu okolinu;
V-B.5	od načina na koji pristupa rješavanju problema i razrješavanju konflikata zavisi da li će problemi biti riješeni, odnosno konflikti razriješeni;
V-B.6	uspjeh u životu u velikoj mjeri zavisi od ciljeva koje sebi postavi, a od načina na koji planira aktivnosti i organizira vrijeme zavise efikasnost i uspješnost u ostvarivanju postavljenih ciljeva;
V-B.7	inicijativnost, upornost, istrajnost i odgovornost važne su za izvršavanje zadataka, ostvarivanje ciljeva i prevazilaženje izazova u svakodnevnim situacijama;
V-B.8	interakcija s drugima je dvosmjerna – kao što ima pravo tražiti od drugih da mu/joj omoguće ostvarivanje vlastitih interesa i potreba, tako ima i odgovornost da drugima omogući ostvarivanje njihovih interesa i potreba;
V-B.9	traženje povratne informacije i prihvatanje konstruktivne kritike vode ka ličnom napretku na individualnom i društvenom planu;
VII-B.4	radna etika, kulturna osjetljivost i odnos prema drugima značajni su za stvaranje i održavanje pozitivne radne klime;
VIII-B.3	poštovanje i promoviranje vlastite kulture doprinosi jačanju kulturnog identiteta i dostojanstva;
VIII-B.4	kulturna raznolikost utiče na razvoj identiteta pripadnika različitih kultura;
VIII-B.5	na razlike među kulturama treba gledati kao na priliku za učenje i kao izazov za međusobno razumijevanje i napredak;
VIII-B.6	poštovanje i promoviranje drugih kultura doprinosi osiguravanju poštovanja vlastite kulture od strane drugih.

REZULTATI UČENJA

Tema: LJUDSKA PRAVA I PRAVA DJECE
Ukupno časova**: 20**

Rezultati učenja

Učenik/učenica zna će biti sposoban/-na da:

1. objasnio/la je koncept ljudskih prava i prateće dokumente i mehanizme za njihovu zaštitu na globalnom i evropskom nivou;
2. objasnio/la je koncept dječjih prava i ulogu Konvencije o pravima djeteta;
3. objasnio/la je ulogu institucija i djelovanje civilnog društva u zaštiti ljudskih prava u Republici Sjevernoj Makedoniji..

Učenik/učenica će razviti:

4. svijest o poštovanju i zaštiti ljudskih i dječjih prava.

Sadržaji (i pojmovi)	**Standardi za ocjenjivanje**
• **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima** (prava, slobode, odgovornosti, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima)	• Navedite kada, gdje i u koju svrhu su osnovane Ujedinjene nacije. • Navedite kada, gdje i kojom prilikom je usvojena Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. • Navedite na koga se odnosi Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i objasnite zašto. • Objasnite (kroz primjer) značenje prava i sloboda u konceptu ljudskih prava. • Objasnite (kroz primjer) značenje odgovornosti u konceptu ljudskih prava. • Navedite dva najvažnija međunarodna instrumenta za zaštitu ljudskih prava koji proizlaze iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i objasnite njihovu svrhu. • Objasnite najmanje dva člana iz svakog od dva međunarodna pakta i navedite primjere njihovog poštovanja i kršenja u stvarnosti. • Objasnite uticaj međunarodnih paktova na zakonodavstvo u našoj zemlji.

• **Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda** (Vijeće Evrope, Evropski sud za ljudska prava)	• Navedite kada i gdje je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. • Objasnite zašto je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i na koga se primjenjuje. • Objasnite odnos Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda prema Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. • Navedite kada je osnovan Evropski sud za ljudska prava i gdje se nalazi. • Objasnite mandat Evropskog suda za ljudska prava.
• **Konvencija o pravima djeteta** (ratifikacija)	• Navedite kada i gdje je usvojena Konvencija o pravima djeteta i kada ju je naša zemlja ratificirala. • Objasnite šta je Konvencija o pravima djeteta i zašto je odvojen dokument od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. • Objasnite najmanje tri člana Konvencije o pravima djeteta i navedite primjere njihovog poštivanja i kršenja u stvarnosti.
• **Zaštita ljudskih prava u Republici Sjevernoj Makedoniji** (ombudsman, Ustavni sud, građansko društvo, mediji)	• Objašnjava odgovornosti Ombudsmana/Narodnog advokata u našoj zemlji. • Objašnjava ulogu Ustavnog suda u zaštiti prava građana. • Objašnjava ulogu civilnog društva u promociji i zaštiti ljudskih prava. • Objašnjava ulogu medija kao zaštitnika prava građana.

Primjeri aktivnosti

- Sljedeća misao Alberta Einsteina napisana je na ploči: „Svijet nije pun zla zbog onih koji čine zlo. Pun je zla zbog onih koji ništa ne čine.“ U otvorenoj diskusiji, učenici se zamole da protumače poruku sadržanu u citatu i povežu je s Holokaustom i drugim zločinima počinjenim tokom Drugog svjetskog rata. Zatim nastavnik ističe da su događaji iz Drugog svjetskog rata bili razlog za osnivanje Ujedinjenih nacija i usvajanje Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Nakon toga, učenici se dijele u male grupe koje se takmiče ko može najbrže odgovoriti na sljedeća pitanja koja postavlja nastavnik:
  1. Kojeg datuma su osnovane Ujedinjene nacije? [24. juna 1945.]
  2. U kojem gradu su osnovane Ujedinjene nacije? [San Francisco]
  3. Koliko je zemalja osnovalo Ujedinjene nacije? [51]
  4. Koliko zemalja Ujedinjene nacije sada imaju [193]
  5. Koja je organizacija usvojila Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima? [UN]

6. Kojeg datuma je usvojena Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima? [10. decembra 1948.]
7. U kojem gradu je usvojena Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima? [Pariz]
8. Koliko članica ima Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima?? [30]

Nakon svakog postavljenog pitanja, učenici traže odgovor online, a pobjednik je grupa koja nakon 30 sekundi ima najviše papirića s tačnim odgovorom. Nakon proglašenja pobjednika za svako pitanje, tačan odgovor se zapisuje na ploču.

Nakon završetka ove aktivnosti, otvara se diskusija sa svim učenicima o pitanjima: (1) U koju svrhu su osnovane Ujedinjene nacije? i (2) Koji je bio razlog za usvajanje Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima?

Nakon svakog postavljenog pitanja, učenicima se daje kratko vrijeme za istraživanje online, a zatim, svojim riječima, da navedu odgovor. Na kraju se zaključuje da su UN osnovane da bi radile na osiguranju međunarodnog mira i sigurnosti i saradnje između država u svijetu, a Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima rezultat je potrebe za standardizacijom i zaštitom temeljnih prava i sloboda ljudi širom svijeta, što se uočilo nakon ljudske patnje tokom Drugog svjetskog rata.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobiju član 1 i član 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. (https://www.healthrights.mk/pdf/Pravnici/Megjunarodni%20dokumenti%20i%20mehanizmi%20za%20zastita%20na%20covekovite%20prava/%D0%9EN/1%20-%20%D0%A3%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.pdf). Njihov zadatak je analizirati dva članka i pripremiti se za kviz tačno/netačno o sljedećim tvrdnjama.:
  1. Na koga se primjenjuju prava i slobode utvrđene u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima?
  2. Gdje i kada se primjenjuju prava i slobode utvrđene u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima?
  3. Kako je princip jednakosti i nediskriminacije uključen u Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima?
  4. Kako to pokazuje da se prava utvrđena u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima ne zarađuju, već se primjenjuju na svaku osobu jednostavno zato što je ljudsko biće??

  Za svako pitanje, svaka grupa (jedna po jedna) dobija priliku da predstavi svoje odgovore. Na kraju, nastavnik/nastavnica sumira odgovore.
- Učenici, podijeljeni u grupe, takmiče se ko može napraviti najbolji poster (sa slikama ili crtežima, bez teksta) koji ilustruje Član 2 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Nakon završetka rada, svaka grupa objašnjava šta je predstavila na posteru. Nakon što su svi posteri izloženi, grupe se međusobno ocjenjuju na osnovu sljedećih kriterija koje nastavnik/nastavnica zapisuje na ploču: sva prava i slobode pripadaju (1) ljudima širom svijeta, (2) i starim i mladim, (3) i muškarcima i ženama, (4) ljudima svih rasa i boja kože, (5) ljudima različitog etničkog i vjerskog porijekla, (6) i osobama s invaliditetom. Svaka grupa dobija 1 bod za jasnu prezentaciju onoga što je navedeno u kriteriju.
- Učenicima se objašnjava da Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima razlikuje slobode kao posebna prava (prava se odnose na obaveze i odgovornosti koje država i njene institucije trebaju preuzeti kako bi osigurale minimalne uslove za ljudski život i razvoj, dok se slobode odnose na ono što svaka osoba treba moći praktikovati, bez prepreka od strane države ili njenih institucija). Zatim, učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju primjerak

Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i radni list sa sljedećim grupama prava i sloboda: (1) Pravo na život, slobodu i sigurnost, (2) Sloboda misli, uvjerenja i vjeroispovijesti, (3) Sloboda izražavanja i pravo na informisanje, (4) Sloboda okupljanja i udruživanja, (5) Pravo na pravično suđenje i pravnu zaštitu, (6) Pravo na obrazovanje, (7) Pravo na rad i pristojan životni standard, (8) Pravo na brak i osnivanje porodice i (9) Pravo na zdravstvenu zaštitu. Njihov zadatak je da u radni list pored svake grupe prava/sloboda upišu: broj člana iz deklaracije (od 3. do 28. člana) koji pripada toj grupi. Nakon toga, kroz prezentaciju... U radu se određuju potrebni odgovori, grupama se dodjeljuje zadatak da razlikuju članove koji se odnose na slobode i objasne (primjenjujući objašnjenje koje je dao nastavnik) zašto su oni definirani kao slobode, a zašto se ostali članovi ne odnose na slobode. U otvorenoj diskusiji učenici iznose mišljenja grupe ili svoja lična mišljenja o razlikama između jedne i druge vrste prava kako bi kroz tumačenje konkretnih članova uočili razliku između prava i sloboda u konceptu ljudskih prava.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju Član 29 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, sa zadatkom da otkriju šta su ljudske odgovornosti prema konceptu ljudskih prava. U otvorenoj diskusiji, učenici iznose mišljenja grupe ili svoja lična mišljenja u vezi sa odgovornostima, kako bi zaključili da je svaka osoba odgovorna (ima obavezu) da poštuje prava drugih (granica ostvarivanja vlastitih prava je poštovanje prava drugih ljudi i društva u cjelini). Zatim, svaka grupa crta situaciju koja opisuje sukob između poštovanja prava jedne osobe koje je prouzrokovalo ili moglo prouzrokovati štetu i opasnost drugim ljudima ili kršenja prava drugih ljudi (na primjer, širenje lažnih informacija koje vrijeđaju dostojanstvo osobe ili podstiču predrasude prema grupama ljudi; nevakcinisanje vlastitog djeteta i izazivanje bolesti kod drugih, posebno onih koji nisu trebali biti vakcinisani iz zdravstvenih razloga; učešće u okupljanjima tokom pandemije i dozvoljavanje da se bolest prvo proširi među prisutnima, a zatim i na druge). Zadatak grupa je da otkriju koja prava i obaveze se razmatraju u primjerima, a zatim da opišu primjer slične situacije iz stvarnosti. Na kraju, grupe predstavljaju svoj rad.
- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju dva pakta koja proizlaze iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i, izvlačenjem brojeva, biraju dva od sljedećih članova Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.: 3, 6, 18, 19, 24, 27 (https://www.healthrights.mk/pdf/Pravnici/Megjunarodni%20dokumenti%20i%20mehanizmi%20za%20zastita%20na%20covekovite%20prava/%D0%9EN/3%20%20D0%9C%D0%B5%D1%93%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BD%20%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8,%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0.pdf) i dva od sljedećih članova Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima: 10, 12, 13 (https://bezomrazno.mk/wp-content/uploads/2013/10/Megjunaroden-pakt-za-gragjanski-i-politicki-prava.pdf). Zadatak grupa je da napišu trominutni govor u kojem će za svaki član koji im padne na pamet objasniti šta pod tim misle i navesti primjer situacije iz stvarnog života kada se to pravo poštuje i situacije iz stvarnog života kada se to pravo krši. Prvo se čitaju govori (kao s govornice) za članove jednog pakta, prema redoslijedu u paktu, a zatim govori za članove drugog pakta. Nakon što svi završe, prvo se sažima na koja prava se odnosi jedan, a na koja drugi pakt, a zatim se vodi otvorena diskusija o svrsi paktova kako bi se zaključilo da su to međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji obavezuju države potpisnice paktova (uključujući Sjevernu Makedoniju) da provode, štite i poštuju ljudska prava svojih građana uključivanjem istih u svoje zakone. [Aktivnost se može provesti u dva sata – prvi sat za prvi pakt, a drugi sat za drugi pakt plus završna diskusija.]

- Učenici, podijeljeni u grupe, istražuju online i pripremaju prezentaciju o: (1) kako Ustav naše zemlje štiti prava i slobode građana, navodeći najmanje 5 članova koji se na to odnose i (2) koji su zakoni u našoj zemlji direktno povezani s pravima navedenim u dva međunarodna pakta, navodeći najmanje 6 zakona iz različitih oblasti. Grupe prezentiraju svoj rad jedna za drugom, a nakon svake prezentacije, članovi Ustava i zakoni koje su učenici identificirali sažimaju se na tabli.
- Učenici su podijeljeni u male grupe koje se takmiče ko će najbrže odgovoriti na sljedeća pitanja koja postavlja nastavnik:
  1. Kojeg datuma je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda? [usvojena 4. novembra 1950. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine]
  2. U kojem gradu je usvojena? [Rim]
  3. Za koliko zemalja se primjenjuje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda? [47 (članica Vijeća Evrope)]
  4. Od kada se primjenjuje u našoj zemlji? [od 1995. godine (kada je Sjeverna Makedonija postala članica Vijeća Evrope])

  Nakon svakog postavljenog pitanja, učenici traže odgovor na internetu, a pobjednik je grupa koja nakon 30 sekundi ima najviše papirića s tačnim odgovorom. Nakon proglašenja pobjednika za svako pitanje, tačan odgovor se zapisuje na ploču.

  Zatim se otvara diskusija sa svim učenicima o pitanju Zašto je usvojena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda?. Učenicima se daje kratko vrijeme za istraživanje na internetu, a zatim, svojim riječima, da iznesu odgovor. Na kraju se zaključuje da konvencija služi kao mehanizam za poboljšanje standarda ljudskih prava u Evropi.
- Učenicima se predstavlja Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. (https://www.coe.int/mk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols). Zatim se, u otvorenoj diskusiji, ovaj dokument upoređuje sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima odgovarajući na sljedeća pitanja: (1) Iz kojeg dokumenta potiče?, (2) Po čemu je Evropska konvencija slična Univerzalnoj deklaraciji?, (3) Na koga se odnosi Univerzalna deklaracija, a na koga Evropska konvencija?, (4) Koji od dva dokumenta nudi konkretne smjernice o tome kako se ljudska prava mogu zaštititi u praksi?. Diskusija bi trebala dovesti do zaključka da Univerzalna deklaracija definiše koncept ljudskih prava, dok se Evropska konvencija fokusira na konkretna pravna rješenja i druge mehanizme za zaštitu prava.
- Učenici (pojedinačno) odgovaraju na sljedeće tvrdnje sa tačno ili netačno, koje nastavnik prikazuje na video projektoru ili piše na tabli.:
  1. *Evropski sud za ljudska prava osnovan je 1969. godine [Netačno – 1959. godine]*
  2. *Sjedište Evropskog suda za ljudska prava nalazi se u Strazburu, u Njemačkoj. [Netačno – Strazbur je u Francuskoj]*
  3. *Evropski sud za ljudska prava osnovan je kako bi utvrdio koja prava i slobode građana Evrope treba zaštititi. [*Netačno – kako bi se osigurala primjena Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u državama članicama Vijeća Evrope]]

  Nakon svake iznesene tvrdnje, učenici navode da li je tačna ili netačna (prema prethodnom znanju ili pretpostavci), a oni koji su odabrali traženi odgovor imaju pravo da pretraže internet. Za prve dvije tvrdnje pobjednik je onaj ko prvi naglas izgovori traženi odgovor, a za treću tvrdnju se diže ruka i onaj ko dobije riječ (redoslijedom podizanja ruku) mora dati objašnjenje svojim riječima. Svi traženi odgovori se pišu na tabli (ili prikazuju na video projektoru). Za treću tvrdnju nastavnik postavlja i dodatno pitanje za diskusiju: Ko može tražiti zaštitu prava pred Evropskim sudom kada smatra da su

povrijeđena? kako bi se zaključilo da tužbe zbog kršenja ljudskih prava i sloboda mogu podnijeti građani države članice protiv vlastite države (nakon što sudovi u njihovoj državi nisu donijeli zadovoljavajuću presudu), ili jedna država protiv druge države članice..

- Učenici su podijeljeni u male grupe koje se takmiče ko će najbrže odgovoriti na sljedeća pitanja koja im postavi nastavnik.:
  1. *Kojeg datuma je usvojena Konvencija o pravima djeteta? [*20. novembra 1989.]
  2. *U kojem gradu je usvojena Konvencija o pravima djeteta? [*New York]
  3. *Koliko članova sadrži Konvencija o pravima djeteta? [37]*
  4. *Na kojem događaju je usvojena Konvencija o pravima djeteta? [*Generalna skupština Ujedinjenih *nacija]*
  5. *Kada je Konvencija o pravima djeteta ratificirana u našoj zemlji? [*8. septembra 1993.]

  Nakon svakog postavljenog pitanja, učenici traže odgovor na internetu, a pobjednik je grupa koja nakon 30 sekundi ima najviše papirića s tačnim odgovorom. Nakon proglašenja pobjednika za svako pitanje, tačan odgovor se zapisuje na tabli.

  Zatim se otvara diskusija sa svim učenicima o pitanju: Šta znači kada neka država ratificira Konvenciju?. Učenicima se daje kratko vrijeme da istraže na internetu, a zatim, svojim riječima, navedu odgovor, nakon čega treba zaključiti da su ratifikacijom Konvencije države (uključujući i našu) obavezne da je implementiraju i primjenjuju u svom pravnom sistemu (da je ugrade u zakone) i praksi zaštite prava djece.

- Učenicima se predstavlja Konvencija o pravima djeteta (https://www.coe.int/mk/web/compass/convention-on-the-rights-of-the-child) gdje je konkretno objašnjeno sljedeće: Član 1 (određuje ko se smatra djetetom), Član 2 (obaveza država da štite prava sve djece, bez diskriminacije i da štite djecu od diskriminacije), Član 3 (najbolji interesi djece), Član 5 (odgovornosti, obaveze i prava roditelja/staratelja), Član 6 (urođeno pravo na život) i Član 7 (pravo na ime, državljanstvo i roditeljsku brigu). Tokom prezentacije, učenici se podstiču da izraze svoja mišljenja i traže dodatna objašnjenja ako nešto ne razumiju ili žele znati više. Zatim se od učenika, podijeljenih u grupe, traži da istraže na internetu kako bi odgovorili na pitanje: Zašto je kreiran poseban dokument za zaštitu prava djece kada Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima zahtijeva zaštitu prava svih ljudi, uključujući i djecu? Nakon prezentacije rada, zaključeno je da potreba za posebnim dokumentom proizilazi iz činjenice da su djeca najranjivija grupa u društvu, koja ne može ostvarivati i štititi svoja prava bez pomoći i podrške odraslih.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju punu verziju Konvencije o pravima djeteta. (https://www.unicef.org/northmacedonia/media/1806/file/MK_CRC_1990_MK.pdf) nakon čega izvlače tri broja koji označavaju sljedeće članove Konvencije: 6-9, 12-20 i 24-29 (ukupno 19 članova). Svaka grupa treba da pripremi dva scenarija za predstavljanje „svoja“ tri prava, jedan koji prikazuje situaciju kršenja prava, a drugi situaciju poštovanja prava. Zatim, grupe odglume situacije za svako pravo zasebno, a ostali učenici pogađaju o kojem se pravu radi i objašnjavaju na osnovu čega su naznačili konkretno pravo. Nastavnik/ca piše „tačno“ pravo na tabli. Isti postupak se ponavlja za sve članove na kojima su grupe radile..

- Nastavnik/nastavnica zapisuje ovlaštenja Ombudsmana na ploču, a učenici, podijeljeni u grupe, izvlače papirić iz seta na kojem su napisani različiti zadaci vezani za ovlaštenja. Ovlaštenja i zadaci vezani za njih za učenike su sljedeći:

  1. *Nadležnost:* Ombudsman štiti ustavna i zakonska prava građana kada ih krše organi državne uprave, općine i javne institucije.

Zadatak: Napisati peticiju (pritužbu) Ombudsmanu u ime roditelja koji se žali da je povrijeđeno pravo njegovog djeteta na obrazovanje jer nije primljeno u školu jer je prethodno studiralo u drugoj zemlji.

2. *Nadležnost:* Ombudsman preduzima mjere za zaštitu principa nediskriminacije.

   Zadatak: Navedite mjere koje bi Ombudsman preduzeo nakon što utvrdi da postoji diskriminacija djece sa invaliditetom u osnovnim školama u određenoj opštini.

3. *Nadležnost:* Ombudsman preduzima mjere za adekvatnu i pravednu zastupljenost pripadnika etničkih zajednica u tijelima državne vlasti, opštinama i javnim ustanovama.

   Zadatak: Pripremite upitnik sa 4-6 pitanja koji biste poslali svim ministarstvima, opštinama i javnim ustanovama kako biste saznali koji je procenat zaposlenih pripadnika različitih etničkih zajednica i kakva su očekivanja u pogledu zapošljavanja pripadnika različitih etničkih zajednica u budućnosti.

4. *Nadležnost:* Ombudsman prati koliko se poštuju ljudska prava i ukazuje na potrebu za njihovom zaštitom.

   Zadatak: U ime Ombudsmana pripremite tabelu sa podacima iz ankete koja pokazuje koliko se u osnovnim školama poštuju prava učenika da učestvuju u donošenju odluka o pitanjima od njihovog neposrednog interesa.

5. *Nadležnost:* Ombudsman redovno posjećuje zatvore kako bi spriječio okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje zatvorenika.

   Zadatak: Sastavite po 3 pitanja za zatvorenike i po 3 pitanja za zatvorske čuvare koja bi im Ombudsman mogao postaviti kako bi utvrdio da li se poštuje pravo zatvorenika na dostojanstven tretman.

Zadatak grupa je da utvrde na koju od navedenih kompetencija se odnosi "njihov" zadatak i da postupe po zahtjevu u zadatku. Nakon što svaka grupa predstavi urađeni zadatak, ostali učenici pogađaju na koju se kompetenciju odnosi i objašnjavaju zašto tako misle.

- Nastavnik/ca učenicima predstavlja Član 110 Ustava Republike Sjeverne Makedonije (https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf), a u diskusiji učenici identificiraju ulogu suda u zaštiti ljudskih prava i sloboda (Ustavni sud štiti slobode i prava čovjeka i građanina koja se odnose na slobodu uvjerenja, savjesti, misli i javnog izražavanja misli, političkog udruživanja i djelovanja te zabranu diskriminacije građana na osnovu spola, rase, vjerske, nacionalne, socijalne i političke pripadnosti). Zatim se učenici dijele u grupe i svaka grupa dobija sljedeći slučaj kršenja prava koji Ustavni sud preispituje i za koji je donesena presuda u korist građanina: Građanin J.R. smatrao je da mu je povrijeđeno pravo na političko djelovanje neprihvatanjem njegove kandidature za gradonačelnika na lokalnim izborima, uprkos činjenici da je njegovu kandidaturu podržala grupa građana. Sud je utvrdio da je do odbijanja kandidature građanina došlo kao rezultat netačnih podataka koje je izdao organ državne uprave. Zadatak grupa je da analiziraju slučaj kako bi utvrdile koje je pravo građanina povrijeđeno [kršenje prava na političko udruživanje i djelovanje]. Nakon predstavljanja rada, u otvorenoj diskusiji zaključeno je da se Ustavnom sudu mogu obratiti građani koji smatraju da je povrijeđeno neko od gore navedenih prava i sloboda čija je zaštita u nadležnosti ovog suda.
- Učenicima se predstavlja koncept građanskog društva, s naglaskom na ulozi nevladinih organizacija u promociji i zaštiti ljudskih prava. Zatim, učenici,

podijeljeni u grupe, dobijaju zadatak da „formiraju“ nevladinu organizaciju čija je misija promocija i zaštita određenog prava (npr. za zaštitu okoliša, za zdravstvenu zaštitu dostupnu djeci s rijetkim bolestima, za borbu protiv diskriminacije, za promociju dječjih prava) – da osmisle odgovarajući naziv i aktivnosti za organizaciju (mogu istraživati na internetu kako bi dobili ideje). Nakon što grupe predstave „svoje“ organizacije, nastavnik podstiče diskusiju u kojoj učenici trebaju sažeti ulogu i utjecaj nevladinih organizacija u promociji i zaštiti ljudskih prava u društvu.

- Učenici prate prezentaciju koju je pripremio nastavnik/nastavnica u kojoj su mediji predstavljeni kao „čuvari“ društva i imaju ključnu ulogu u informiranju građana o svim važnim pitanjima od javnog interesa, kao što su postupci vlada i drugih moćnih pojedinaca ili institucija. Zatim, podijeljeni u grupe, učenicima se daje izbor „članaka“ (koje je pripremio/pripremila nastavnica/nastavnik) koji ističu slučajeve u kojima su mediji „razotkrili“ kršenja određenih prava i sloboda (npr. nasilje u porodici, zagađenje okoliša, diskriminacija na etničkoj osnovi, društvena nepravda). Zadatak grupa je analizirati članke i odgovoriti na sljedeća pitanja: (1) Na koja se specifična prava ili slobode odnosi medijski članak? (2) Kako članak doprinosi otkrivanju kršenja ovih prava? (3) Kakav utjecaj mediji imaju na podizanje svijesti ili postizanje promjena? (4) Suočavaju li se mediji s bilo kakvim izazovima ili preprekama u ispunjavanju svoje uloge čuvara građana? Svaka grupa predstavlja sažetak svog rada cijelom razredu. Konačno, zaključuje se da mediji imaju značajnu ulogu u zaštiti demokratije i prava građana u demokratskim društvima.

Tema: DRUŠTVO, DRŽAVA, GRAĐANI
Ukupno časova**: 16**

Rezultati učenja:
Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna:

1. razlikuje društvo i državu;
2. navodi i objašnjava različite tipove državne organizacije u savremenom svijetu;
3. objašnjava očekivanja građana u demokratskom društvu;
4. objašnjava šta država preduzima da zaštiti prava i interese građana.

Sadržaj (i pojmove)	**Standardi za ocjenjivanja**
• **Društvo i država**	• Navodi karakteristike društva i države i objašnjava razliku između društva i države. • Objašnjava odnos između države i društva i ilustruje ga primjerima iz stvarnosti. • Objašnjava zašto se naše društvo smatra multikulturalnim i kako se to odražava na državu.

• **Državno uređenje** (demokratska država, autokratska država, totalitarni režim, medijska cenzura, monarhija: apsolutna i ustavna; republika: parlamentarna demokratija, predsjednička demokratija, savezna država)	• Uspoređuje (kroz primjere) države sa demokratskim i autokratskim uređenjima u pogledu toga ko je nosilac vlasti i kakav je odnos države prema građanima. • Navodi i opisuje državna uređenja karakteristična za monarhije i ilustruje ih primjerima država takve prirode. • Uspoređuje zemlje sa parlamentarnim i predsjedničkim demokratijama i ilustruje razlike primjerima zemalja takvog karaktera. • Objašnjava državnu organizaciju Republike Sjeverne Makedonije.
• **Uloga građanina u demokratskom društvu** (glasanje na izborima, građanski aktivizam, volontiranje, solidarnost)	• Objašnjava zašto je važno da građani glasaju na izborima i da formiraju i izražavaju mišljenja o političkim procesima. • Objašnjava zašto je važno da se građani pridržavaju zakona i propisanih pravila. • Objašnjava zašto je važno da građani učestvuju u životu zajednice i da volontiraju. • Objašnjava zašto su obrazovanje i kontinuirano učenje važni za građane i za društvo. • Objašnjava zašto je važno da građani budu odgovorni i da pokazuju solidarnost prema drugim članovima društva. • Objašnjava zašto je važno da građani budu aktivni u zaštiti okoliša.
• **Država u službi građana** (javno dobro, tržište, vanjska politika, diplomatija)	• Objašnjava ulogu države u zaštiti prava i sloboda građana i navodi mehanizme koje koristi u tu svrhu. • Objašnjava zašto je važno imati sigurnost i red u državi i kako država osigurava sigurnost i red. • Objašnjava zašto je važno da država pruža osnovne usluge građanima (obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i infrastrukturu) i kako to čini. • Objašnjava kako država treba upravljati javnim dobrima u interesu građana. • Objašnjava utjecaj države u reguliranju tržišta i ekonomije u interesu građana i navodi mehanizme koje poduzima u tu svrhu. • Objašnjava ulogu države u provođenju vanjske politike i objašnjava važnost

	održavanja dobrih odnosa s drugim državama za građane.

Primjeri aktivnosti

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju radni list sa nedovršenim rečenicama i zadatkom da u prazan prostor u svakoj rečenici napišu da li se dati opis odnosi na društvo ili državu. Sljedeći primjeri mogu poslužiti kao opisi [sa očekivanim odgovorima]:
  1. [Društvo] se odnosi na ljude, zajednice i institucije koje funkcioniraju zajedno i imaju zajedničke interese.
  2. [Država] ima zakonsku vlast i kontrolu nad teritorijom i ljudima koji u njoj žive.
  3. Dijeljenje zajedničkog prostora, finansijskih i drugih resursa, te pristup zajedničkom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i infrastrukturi su karakteristike [društva].
  4. [Država] ima vlast, vladu, zakone i različite institucije za upravljanje zemljom.
  5. Ljudi u [društvu] imaju osjećaj pripadnosti i zajednički identitet.
  6. Vrijednosti, norme i očekivanja koje postavlja [društvo] usmjeravaju ponašanje ljudi i njihove međusobne interakcije.
  7. [Država] uspostavlja i provodi zakone i održava javni red i mir.
  8. Sigurnost, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu građana osigurava [država].
  9. [Društvo] stvara potrebe i očekivanja koja se prenose na [državu] koja je odgovorna za njihovo zadovoljavanje ili ispunjavanje.

  Očekuje se da će se unutar grupa održati diskusija iz koje će proizaći odgovori. Odgovori se predstavljaju zajedno s objašnjenjem datog odgovora (zašto su odabrali taj odgovor). Nakon prezentacija svih grupa za određenu rečenicu, nastavnik daje tačan odgovor, koji se piše na tabli pod Društvo, odnosno pod Država. Zatim nastavnik prelazi na sljedeću rečenicu. Nakon što se završi postupak sa svim rečenicama, sažimaju se rečenice koje se odnose na jedan i drugi pojam (čitaju se s table). Na kraju, u otvorenoj diskusiji, učenici se mole da navedu primjere iz stvarnosti koji ilustruju odnos između društva i države (npr. povećao se broj roditelja koji žele upisati svoju djecu u vrtić, pa država treba otvoriti nove vrtiće; nastavnici i roditelji smatraju da obrazovanje djece nije dovoljno kvalitetno, pa Ministarstvo obrazovanja mora provesti reforme).
- Učenici, podijeljeni u grupe, imaju zadatak da zamisle da je njihova učionica zajednička teritorija koju dijele kao građani i prvo opišu „svoje“ društvo na toj teritoriji (npr. koji su im zajednički interesi, koje su im vodeće vrijednosti, kako se očekuje da se ponašaju, koji je njihov zajednički identitet, koje resurse imaju), a zatim zamisle i opišu državu koja kontroliše tu teritoriju (npr. ko od njih predstavlja vladu, koje zakone imaju, ko održava red i kako). Nakon što sve grupe predstave svoj rad, kroz otvorenu diskusiju, karakteristike Sjeverne Makedonije se prvo navode kao društva, a zatim kao države. Na kraju diskusije, nastavnik postavlja pitanja (1) Zašto se naše društvo smatra multikulturalnim? i (2) Kako se multikulturalna priroda društva odražava na državu?, a odgovori učenika trebaju dovesti do zaključka da multikulturalni karakter našeg društva proizlazi iz njegove etničke, jezičke i vjerske

raznolikosti, što se ogleda u funkcioniranju države kroz uključivanje svih etničkih zajednica u procese donošenja odluka i upravljanja, kroz pružanje obrazovanja koje zadovoljava potrebe svih etničkih zajednica, ali i u stvaranju složenog nacionalnog identiteta koji ujedinjuje različite aspekte kulture i etničkih identiteta građana.

- Učenicima se predstavlja komparativna prezentacija o tome šta znače demokratski i autokratski sistemi vlasti, s fokusom na razlike u tome ko drži vlast i kako država tretira svoje građane. Zatim, učenici, podijeljeni u grupe, imaju zadatak da osmisle i opišu jednu specifičnu situaciju kako bi ilustrovali ko drži vlast i kako vlada tretira svoje građane u Njemačkoj i Sjevernoj Koreji. Podstiču se da koriste informacije s interneta kako bi osmislili obje situacije. Grupe predstavljaju situacije koje su osmislile kroz igranje uloga. Nakon prezentacija svih grupa, održava se otvorena diskusija u kojoj se na osnovu primjera zaključuje da u demokratskim državama vlast pripada građanima preko njihovih predstavnika koji se biraju na slobodnim i redovnim izborima, te da država poštuje prava građana i primjenjuje princip vladavine prava, dok je u autoritarnim državama moć koncentrisana u rukama jedne osobe ili male grupe ljudi, te da država ima veću kontrolu nad građanima i može ograničiti njihovu kontrolu nad njihovim pravima (na primjer, cenzura medija, represija nad političkim protivnicima i ograničavanje slobode izražavanja i udruživanja). Nastavnik dodatno ističe da u totalitarnim režimima (ekstremni oblik autokratskih država) država ima apsolutnu kontrolu na građane i njihove živote (lična sloboda i autonomija građana su značajno ograničene, a kontrola države je potpuna).
- Nastavnik ističe da je jedna podjela država na republike i monarhije i objašnjava da monarhije imaju kralja/kraljicu ili drugu vrstu monarha te da se, ovisno o funkciji i ovlastima monarha, pravi razlika između apsolutnih i ustavnih monarhija (bez rasprave o njihovim karakteristikama). Učenici, podijeljeni u grupe, izvlače papirić na kojem su napisane dvije od sljedećih država: (1) Saudijska Arabija i Španija, (2) Velika Britanija i Japan, (3) Oman i Švedska i (4) Holandija i Katar. Svaka grupa treba pripremiti video prezentaciju za dvije „svoje“ države (sa slikama i tekstom) u kojoj će ih opisati u smislu uloge, odgovornosti i stvarne moći u vladavini kralja/kraljice, emira ili sultana. Nakon prezentacije rada svake grupe zasebno, na tabli se piše koja od država ima apsolutnu, a koja ustavnu monarhiju. Nakon što su sva izlaganja završena, otvara se diskusija u kojoj treba izvući zaključak o razlikama između dva tipa monarhija - u apsolutnoj monarhiji monarh ima sveukupnu vlast i kontrolu nad državom (diktira zakone, donosi odluke i ima kontrolu nad svim aspektima upravljanja), dok u ustavnoj monarhiji monarh ima uglavnom ceremonijalne i predstavničke funkcije određene ustavom države, a stvarna politička moć je u rukama parlamenta i/ili vlade.
- Nastavnik ističe da se prema ustavu pravi razlika između zemalja s parlamentarnom demokratijom i zemalja s predsjedničkom demokratijom, ali i da postoje savezne države koje mogu biti s parlamentarnom ili predsjedničkom demokratijom. Učenici, podijeljeni u grupe, izvlače papirić na kojem su napisane dvije države od sljedećih: (1) Indija i Francuska, (2) Italija i Brazil, (3) Novi Zeland i Južna Koreja i (4) SAD i Švicarska. Svaka grupa treba pripremiti video prezentaciju za svoje dvije "vlastite" države (sa slikama i tekstom) u kojoj će ih opisati u smislu ko je glavni nosilac vlasti, kako se biraju, kako su organizirani i kako funkcioniraju državni organi (predsjednik, parlament, vlada itd.). Nakon prezentacije rada svake od prve tri grupe, na ploči se piše koja od zemalja ima parlamentarnu, a koja predsjedničku demokratiju, nakon čega se zajedno sumiraju razlike između dva tipa demokratija. Konačno, predstavljena je analiza SAD-a i Švicarske, nakon čega se donosi zajednički zaključak o tome šta znači federalna država (vlast je podijeljena

između centralne vlade i vlada različitih podregija ili jedinica) i zajednički se sumira razlika između federalnih država s predsjedničkom i onih s parlamentarnom demokratijom.

- Učenici su podijeljeni u male grupe i svaka grupa dobija radni list na kojem su napisani sljedeći članovi (ili dijelovi članova) iz Ustava Republike Sjeverne Makedonije. (https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf) Vezano za Skupštinu, Predsjednika i Vladu: 61 (samo prvi paragraf), 62 (samo prvi paragraf), 63 (samo prvi paragraf), 68, 79, 80, 88 (samo prva rečenica), 90 (samo posljednja rečenica) i 92 (samo prva i druga rečenica). Svaka grupa, na osnovu primljenog radnog materijala, dobija zadatak da odgovori na jedno od sljedećih pitanja u vezi s Predsjednikom, Vladom i Skupštinom Republike Sjeverne Makedonije: (1) Ko ih bira i kakva je procedura za izbor svakog od njih, (2) Koje su nadležnosti svakog od njih, (3) Kakva je veza između njih (ko je kome odgovoran). Svaka grupa priprema video prezentaciju s odgovorima. Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad, održava se diskusija u kojoj se posebno sumiraju pitanja koja se odnose na Predsjednika, Vladu i Skupštinu i zaključuje se da je državni sistem RSM parlamentarna demokratija.

- Učenicima se predstavljaju sljedeće uloge građana u demokratskim društvima (uz kratko objašnjenje nepoznatih pojmova):
  1. Glasanje na izborima i formiranje i izražavanje mišljenja o političkim procesima
  2. Poštivanje zakona i propisanih pravila
  3. Učešće u zajednici i volontiranje
  4. 4Sticanje obrazovanja i kontinuirano učenje
  5. Odgovornost i solidarnost prema drugima u društvu
  6. Aktivnost u zaštiti okoliša

  Zatim se učenici dijele u grupe i dobijaju zadatak da pripreme prezentaciju u kojoj će: (1) navesti primjere iz stvarnosti neispunjavanja očekivanja od strane pojedinaca ili grupa građana i (2) navesti i objasniti posljedice za društvo/državu ako većina građana ne bi učinila ono što se od njih očekuje. Prvo, sve grupe trebaju raditi na prvoj navedenoj ulozi, predstaviti obavljeni rad u vezi s njom i, kroz zajedničku diskusiju koja sumira posljedice njenog nepoštovanja za društvo/državu, zaključiti zašto je važno da građani poštuju svoju ulogu. Isti postupak treba ponoviti za svaku sljedeću ulogu navedenu na listi. Preporučuje se da se opisane aktivnosti provedu u 2-3 sata u kojima će se raditi na 2-3 odvojena očekivanja/uloge.

- Sljedeće uloge države u demokratskim društvima su predstavljene i ukratko objašnjene studentima::
  1. Zaštita prava i sloboda građana
  2. Osiguranje sigurnosti i reda
  3. Pružanje osnovnih usluga (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita i infrastruktura)
  4. Upravljanje javnim dobrima
  5. Regulisanje tržišta i ekonomije
  6. Vođenje vanjske politike

Zatim se učenici dijele u grupe i dobijaju zadatak da, nakon eventualnog istraživanja na internetu, pripreme prezentaciju u kojoj će: (1) ukratko opisati kako država obavlja navedenu ulogu u skladu s interesima i potrebama građana i (2) navesti i objasniti posljedice za građane ako bi država implementirala gore navedenu ulogu suprotno interesima i potrebama građana. Prvo, sve grupe trebaju raditi na prvoj navedenoj ulozi, predstaviti obavljeni rad u vezi s njom i, kroz zajedničku diskusiju u kojoj će sažeti načine ostvarivanja navedene uloge i posljedice njenog ostvarivanja suprotno interesima i potrebama građana, zaključiti zašto je važno da država ostvaruje svoju funkciju u interesu građana. Isti postupak treba ponoviti za svaku sljedeću funkciju navedenu na listi. Preporučuje se da se opisane aktivnosti realizuju u 2-3 sata u kojima će se raditi na 2-3 odvojene funkcije.

NKLUZIVNOST, RODOVA RAVNOPRAVNOST/SENZITIVNOST, INTERKULTURALNOST I MEĐUPREDMETNA INTEGRACIJA

Nastavnik osigurava inkluzivnost uključivanjem svih učenika u sve aktivnosti tokom časa. Time omogućava svakom djetetu da bude kognitivno i emocionalno angažovano koristeći odgovarajuće metodološke pristupe (individualizacija, diferencijacija, timski rad, vršnjačka podrška). U radu sa učenicima sa invaliditetom primjenjuje individualni obrazovni plan (sa prilagođenim ishodima učenja i standardima ocjenjivanja) i, kad god je to moguće, koristi dodatnu podršku drugih osoba (lični i obrazovni asistenti, obrazovni medijatori, volonteri tutori i stručnjaci iz škola sa resursnim centrom). Redovno prati sve učenike, a posebno one iz ranjivih grupa, kako bi pravovremeno mogao prepoznati teškoće u učenju, ohrabriti ih i podržati u postizanju ishoda učenja.

Prilikom realizacije aktivnosti, nastavnik ravnopravno tretira dječake i djevojčice, vodeći računa da im ne dodjeljuje rodno stereotipne uloge. Prilikom formiranja radnih grupa, nastoji osigurati rodnu ravnotežu. Prilikom odabira dodatnih nastavnih materijala, nastavnik koristi ilustracije i primjere koji su rodno i etnički/kulturno osjetljivi i podstiču rodnu ravnopravnost, tj. promovišu interkulturalizam.

Kad god je to moguće, nastavnik koristi integraciju tema/sadržaja/koncepta u planiranju i realizaciji nastave. Integracija omogućava učenicima da uključe perspektive drugih predmeta u ono što uče u ovom predmetu i da povežu znanja iz različitih oblasti u jedinstvenu cjelinu.

OCJENJIVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

Kako bi učenicima omogućio postizanje očekivanih standarda ocjenjivanja, nastavnik kontinuirano prati aktivnosti učenika tokom nastave i učenja i prikuplja informacije o napretku svakog učenika. Za učešće u aktivnostima, učenici dobijaju povratne informacije koje ukazuju na nivo uspjeha u realizaciji aktivnosti/zadatka i daju smjernice za poboljšanje (formativno ocjenjivanje). U tu svrhu, nastavnik prati i ocjenjuje:

- usmene odgovore na pitanja koja postavlja nastavnik ili kolege iz razreda,
- istraživačke aktivnosti za prikupljanje podataka,
- produkcije (multimedijalne prezentacije, posteri, brošure i druge vrste prezentacija),
- doprinos radu u malim grupama,
- domaće zadaće i
- odgovore na kvizove i testove.

Po završetku učenja svake teme, učenik dobija numeričku sumativnu ocjenu za postignute standarde ocjenjivanja. Sumativna ocjena se vrši kao kombinacija rezultata postignutog na testu znanja u kombinaciji sa ocjenom za napredak utvrđen kroz različite tehnike formativnog ocjenjivanja. Tokom i na kraju školske godine, učenik dobija numeričke ocjene.

Početak implementacije nastavnog programa	školska 2026/2027 godina
Institucija/ nosilac programa	Biro za razvoj obrazovanja
Saglasno članu 30, stav 3 Zakona o osnovnom obrazovanju („Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije“ br. 161/19, 229/20, 3/25 i 74/25), ministrica obrazovanja i nauke donijela je Nastavni program za predmet *Građansko obrazovanje* za VIII razred.	br. 12-12084/3 12.09.2025 godina **Ministrica za obrazovanje i nauku** prof. dr Vesna Janevska, s.r. _____